

אש קודש

המפגש שלי והמפגש של תסריטאי מהוליווד עם הרבי מקאליב שנפטר השבוע בגיל 96

אבל אז הגיע "לכה דודי", וקרה נס. הרבי חזר לחיים. נכון, הוא לא קם לרקוד ב"בואי בשלום" כמו בימיו הגדולים, אבל שמשו סובב את הכיסא שלו לכיוון מערב - כך גם ראינו את פניו - והוא שר והרים את ידיו באותן תנועות שראיתי לפני 35 שנה, אותן תנועות שבהן כנראה שר את השיר הזה בלילות שבת באושוויץ לפני 75 שנה. "מקדש מלך עיר מלוכה קומי צאי מתוך ההפיכה, רב לך שבת בעמק הבכא והוא יחמול עלייך חמלה. לא תבושי ולא תיכלמי מה תשתוחחי ומה תהמי...". לא יודע אם במאות השנים שחלפו מאז שנכתב השיר הזה על ידי רבי שלמה אלקבץ בצפת, שר אותו מישוה בכזאת אמונה. אמונה בקב"ה, אמונה בנצח ישראל, אמונה בשבת, בתפילה. למרות הכול ובגלל הכול.

וכמה התרגשתי מהעובדה שלא עמדתי שם לבד. איתי היו (חוץ מסבא שלי ז"ל בלב) גם הילדים שלי. ראיתי איך הם מסתכלים על הרבי, וידעתי טוב מאוד מה הם מרגישים. וגם ידעתי מה הם עוד ירגישו ויבינו כשיגדלו.

אבל עם כל הכבוד לחוויה החזקה שלי ושל משפחתי עם הרבי מקאליב, יש יהודים שהוא ממש שינה את חייהם. שימו לב לטקסט הבא שכתב השבוע באנגלית אדם גיבגוט, תסריטאי יהודי שחי בלוס אנג'לס. הוא כתב בעבר תסריטים לדיסני, סוני, פוקס, פרמאונט והאחים וורנר. אני מפרט את כל השמות הללו, שחלקם לא מוכרים לי, כדי שיהיה ברור מאוד שזה בחור אמיתי. לא סתם אגדה על "איש הקולנוע ההוליוודי שפגש את הרבי". זה סיפור שקרה באמת. יש שם ופנים והפרטים המלאים לא שמורים במערכת, הם גלויים לקוראים. וכך כתב אדם:

"זה היה יום שישי בערב, ספטמבר 2009. חבר הילדות הטוב שלי, מאט פיינסוד, חזר בתשובה, ועמד להתחתן ביום שני בישראל. כל החברים, לא דתיים, הוזמנו לשבת בשכונת מנחת יצחק בירושלים, ולפני ארוחת הערב, המארח שלנו, הרב משה וייס, לקח אותנו להתפלל.

"אחרי סיור בין כמה בתי כנסת, המארח התחיל לספר לנו את הסיפור של הרבי מקאליב, הרב מנחם מנדל טאוב. בשנת 1944 הרופא הרשע יוזף מנגלה ביצע ניסויים רפואיים כימיים ואכזריים בטאוב הצעיר באושוויץ. הניסויים פגעו בו. הם הותירו אותו בלי יכולת להביא ילדים לעולם וגם עם פנים שלא צמח עליהן שיער לאורך כל חייו. כל אחי נספו. מה יכול להישאר לאדם שאיבד כל כך הרבה? האם יש משהו שינחם אותו? אלה היו שאלות שלא יכולתי לברוח מהן כששמעתי את הסיפור שלו, עם פרטים מוחשיים כל כך. רבי בלי זקן. רבי בלי ילדים. המחשבה על כך נכנסה לתוך נשמתי.

"הוא נכנס לבית הכנסת. התבוננתי בו וכל האמונה היהודית שלי צפה ועלתה. בילדותי בניו יורק הכרתי את פסח וחנוכה וחגי תשרי, תמיד הרגשתי קשר לנושא, אבל כמו רבים אחרים בעולם החילוני, שאלות מעצבנות השפיעו עליי. אמרתי לעצמי שאלוקים לא דיבר איתנו ישירות מאז תקופת התנ"ך, אז מאיפה יש לי הוכחה שהסיפורים האלה, שהם בסיס הדת שלי, בכלל אמיתיים? מחשבות אלה חלפו במוחי בעוד כל הקהל עומד ומצטרף לשירה בהתלהבות, התלהבות שהכרתי רק מגמר גביע העולם. השתתפתי בעבר בהרבה קבלות שבת, אבל מעולם לא באחת כזאת. זה היה כאילו רוח נכנסה לחדר וחדרה לתוך כל אדם שהיה שם, לא רק לתוך הנקודה שבה עמד בחדר אלא גם לנקודה הקולקטיבית של כולנו בהיסטוריה היהודית.

"ואז הוא רקד עם הטלית שלו משתלשלת משני צידי ראשו, הידיים מונפות למעלה לשמיים, ושר בשפה שלא הבנתי. לא הייתי צריך להבין. הרבי מקאליב דיבר מילים שלא היו מיועדות לאוזני או אפילו למוחי, אלא ללב שלי. האיש שספג כל כך הרבה מהרוע השטני ביותר על פני כדור הארץ, עמד כעת למולי, מוקף במתפללים. הברכיים שלי רעדו פיזית. אף פעם לא התעלפתי לפני כן, אבל אני מדמיון שככה מרגישים רגע לפני שזה קורה. התפילה והשירה נמשכו. הטלית על ראשו נראתה לי כאות ניצחון, ניצחון על אימה שאני אפילו לא יכול לדמיין. ניצחון על כוחות החושך. ניצחון של העם היהודי כולו. לרבי מקאליב אולי אין ילדים משלו, אבל כל בית הכנסת נראה לי כילדיו.

"ואז זה היכה בי, כמו פאנץ' מהדהד: זה יכול להיות אמיתי. כל סיפור שאני מספר בשולחן ליל סדר, כל פעם שאני צם ביום כיפור, כל פעם שאני מתפלל לאלוקים שיעזור למשפחה או לחבר בצרה, כל זה, כל האמונה היהודית שלי - נראתה פתאום אמיתית בנוכחות הרבי מקאליב. האיש הזה יכול, אחרי מה שהוא חווה והתמודד איתו, לעמוד ככה, עם פני התינוק שלו, ולחיות חיים של אמונה ושל הנצחת השואה. זה האיש הכי מחובר רוחנית שראיתי אי פעם. ההוכחה לקיומו של אלוקים פשוט עמדה שם מולי. אם אין לו ספקות - אז אין ספקות!".

"כשעזבנו את בית הכנסת", מסיים אדם גיבגוט, "ניסיתי לספר לחבריי את מה שחוויתי. כשהתחלתי לדבר, הקול שלי נשבר והתחלתי לבכות, בדמעות של ממש. אני ממש לא אדם שבוכה בקלות בדרך כלל, וזה היה מאוד בלתי צפוי. לא יכולתי להשלים אפילו שני משפטים. בסעודת השבת ניסיתי שוב להתייחס לחוויה שעברנו, ושוב מצאתי את עצמי נבוך, מתפרק מבכי. גם כשהוריי הגיעו לישראל יומיים אחר כך, כדי להשתתף בחתונה, מצאתי את עצמי בוכה כשאני מנסה לשחזר באוזניהם מה עברתי.

"לא יכולתי לדבר על הסיפור הזה במשך כמה שנים. אלה לא היו דמעות של עצב, אלה היו דמעות שהן נס. דמעות שגם היום כשאני כותב את הסיפור הזה מבצבצות ואומרות: זה יכול להיות אמיתי. המילה 'אמת' שבסוף קריאת שמע מתורגמת לאנגלית בסידור חב"ד כך: it is true. זה נכון. זה מה שהבנתי כשעמדתי שם. 'חזרתי הביתה ללוס אנג'לס ועשיתי שינויים מידיים בחיי. התחלתי לשמור את השבת יותר ברצינות, התחלתי להניח תפילין כל בוקר ולהקפיד יותר על חוקי הכשרות. אני עדיין לא מחשיב את עצמי לדתי, אבל האמונה שלי הולכת וגדלה מאז שעמדתי בנוכחותו של הרבי מקאליב באותו לילה בספטמבר 2009. חיי השתנו לעד על ידי מפגש קצר עם אדם שאפילו לא דיבר איתי אישית באותו אירוע, אבל גרם לי להרגיש הכי קרוב שהרגשתי אי פעם לאלוקים".

על כמה אירועים בחיים אפשר לומר את המילים "חוויה מכוננת"? זאת הייתה חוויה מכוננת. בלי שום ספק. וכדרךן של חוויות מכוננות היא שמורה אצלי בזיכרון לפרטי פרטים, אפילו שעברו מאז יותר מ-35 שנה: מוצאי שבת, בית סבא וסבתא ברחוב קפלנסקי בגבעתיים. הייתי אז ילד קטן בכיתה א' או ב'. נרדמתי על השטיח בסלון תוך כדי משחק בפיי-מן שלי. כשאבא שלי ניגש אליי חשבתי שהוא עומד להרים אותי ישן לרכב ולקחת אותי הביתה (אח, הימים ההם, כשעוד לא הייתה מודעות לחובה לחגור גם מאחור, כמה כיף היה לשכב לאורך על המושב האחורי וליישון כל הדרך), אבל לא. הוא הציע לי לשטוף פנים ולבוא יחד עם סבא לבית הכנסת שלו, כי הלילה יש טיש של הרבי מקאליב.

לא ידעתי אז מה זה טיש, ובטח לא מה זה קאליב, ולא הייתה לי טיפת כוח. אבל אחי, שקטן ממני בשנה וכבר אז היה בקי ממני בכל מה שקשור לרבנים ואדמו"רים, שלף תמונה. קראו לזה אז "רְבוֹנִים", אוסף תמונות של רבנים שילדים קיבלו כפרס על השתתפות באמירת תהילים בשבת בבית הכנסת. בתמונה שהייתה בידו, ב"רבון" שלו, ראו רבי מוזר. היה לו שטריימל והיו לו פאות ארוכות והיה לו בגד לבן יפה עם עיטורי זהב והיה לו מגש עם תפוחים שהוא חילק לחסידים שסביבו, אבל זקן - לא היה לו. "זה הרבי מקאליב", הוא אמר לי. המראה הלא שגרתי של הרבי הרתיע אותי אבל גם סיקרן אותי. הסבירו לי שלא גדל לו זקן בגלל שהנאצים התעללו בו בשואה, וזה כמובן עוד יותר הרתיע אותי ועוד יותר סיקרן אותי. אז קמתי מהשטיח, שטפתי פנים והלכתי ביחד עם סבא שלי לטיש הראשון בחיי.

הטיש לא התקיים בבית מדרש חסידי או באיזה שטיבל, אלא באולם האירועים של בית הכנסת 'גבורת מרדכי' בגבעתיים. הקהל לא היה עם שטריימלים וקפוטות אלא עם כיפות סרוגות ושפמים. אבל האמת? את מה שקרה מהרגע שנכנסנו לאולם אני לא זוכר. לא כמה אנשים היו, לא איך נראה האולם מבפנים, לא מה נאמר שם. אני רק זוכר את דמותו של הרבי. זה היה מהפנט. אי אפשר היה להוריד ממנו את העיניים. מצד אחד פניו אמרו כאב, סבל, ייסורים, שואה (כמובן שבגיל ההוא לא הבנתי מה זה בדיוק השואה, אבל האמת היא שגם היום אני לא מבין), ומצד שני היה בו משהו מואר, מלא עוצמה, אופטימיות, אמונה.

וזה גם מה שהוא שר שוב ושוב בקולו העדין - קול כמו של ילד, שהסבירו לי שגם הוא קשור למה שעבר בשואה - שיר קלטי שהמילה "אמונה" חזרה בו שוב ושוב כמין קריאה לקהל: "הודים יקרים, יהודים חביבים! רק אמונה, רק אמונה בבואה כל עולמים! רק אמונה, רק אמונה בבואה כל עולמים!".

אחרי הטיש הראשון של הרבי מגבעתיים התחלנו ללכת לעוד ועוד טישים שלו, גם הם לא בדיוק במקומות חסידיים שגרתיים. היה אחד בבית כנסת עגול באמצע תל אביב (שהיום אני יודע שקוראים לו רקאנטי), ואחד בחדר האוכל של ישיבת ההסדר בשעלבים, וגם באיזה בית כנסת בראשון לציון. ואז הגענו לבית המדרש של הרבי עצמו, ברחוב חגי בבני ברק. שם הרבי דיבר פתאום ביידיש ולא בעברית. לא הבנתי מה הוא אומר. אבל אני זוכר ששמתי לב לתופעה שהדהימה אותי כילד ועוד יותר מדהימה אותי כמבוגר: בלי שאבין אף מילה, רק מהתבוננות מקרוב ברבי מדבר את הדיבורים שלו - דמעותי. לא יבבתי, לא התפרקתי. פשוט דמעותי מהתרגשות. למעשה, זאת הפעם הראשונה שבה דמעותי בחיי מהתרגשות ולא מצער או עלבון כי נתנו לי דני וניל במקום דני שוקולד. היה בניגון של הדיבור שלו, ובקול שלו, ובחיוך שלו, ובסבל שלו, ובשמחה שלו, ובלהט שלו, ובעוצמה שלו, משהו כל כך חזק שפשוט גרם גם לילד בן שבע לדמוע מהתרגשות.

עם השנים, כשגדלתי, נחשפתי לסיפורו של הרבי. קראתי איך כילד התייתם מאביו, ואיך עשר שנים אחר כך נרצחו כל ששת אחיו ואחיותיו במחנות, ואיך עונה ועבר ניסויים באושוויץ, ואיך עמד בפני כיתת יורים, ואיך כבר אמר "שמע ישראל" בפעם האחרונה בחייו, ואיך הבטיח שאם יינצל יקדיש את כל חייו לאמירת "שמע ישראל" ביחד עם יהודים, ואיך ניצל.

איך הוא קיים את ההבטחה לא קראתי - ראיתי. הוא נסע מעיר לעיר ומכפר לכפר וארגן עצרות וטישים שבהם דיבר ושר אמונה. ביישובות, בבתי ספר, בקיבוצים, בבסיסי צה"ל, אפילו לבתי כלא הוא הגיע. הוא יום הוצאה של אנציקלופדיה שתספר את סיפור גבורת הרוח בשואה, מאות אנקדוטות קצרות על שמירת מצוות במסירות נפש בזמנים הקשים ביותר. הוא החתים את כל גדולי ישראל, מכל החוגים, על קריאה להוסיף בסוף "עלינו לשבח", שלוש פעמים ביום, את הפסוק "שמע ישראל" לזכר ששת המיליונים. הוא הגה את רעיון ה"בר בי רב דחד וימא", יום לימוד מהבוקר עד הערב (אגב, הרעיון הזה תפס מאוד והפך לבילוי מועדף על אלפי יהודים ברחבי הארץ ביום העצמאות. לא מנגל ופקקים אלא מרתון של שיעורי תורה). הוא תכנן להקים מוזיאון שואה חרדי שיספר את סיפור השואה והגבורה במבט אמוני.

אבל נדמה לי שחוץ מכל היוזמות הללו, שחלקן הצליחו מאוד וחלקן פחות, הרבי מקאליב היה במשך כ-75 שנה, מאז שיצא את שערי אושוויץ, מוזיאון מהלך, אדם אחד שמסמל בכל הליכותיו את הגבורה היהודית בשואה ואת ניצחון האמונה. כל מי שפגש, אפילו פעם אחת בחייו, את הרבי עם האש בעיניים - חווה גבורה יהודית. זה היה יותר חזק ועוצמתי מכל סרט שואה או תערוכה. הרי מעצבי המוזיאונים הכי חדשים בעולם מדברים על השתתפות חווייתית של המבקר. היום אתה לא סתם הולך בין תמונות או רואה מוצגים. אתה צריך לגעת, לחוש, להיות חלק מהחווייה. אצל הרבי מקאליב היית חלק מהחווייה. נגעת באמונה.

אחרי תקופה ארוכה שלא הייתי בטישים שלו, הייתה לי הזכות הגדולה להשתתף בקבלת שבת אצלו, ממש לפני כמה שבועות. ברגע הראשון נבהלתי ממצבו. הכניסו אותו לבית המדרש בכיסא עם גלגלים, הוא בקושי יכול היה לזוז מרוב חולשה. התפילה התחילה, מישוה הקריא את המילים לידו כדי להוציא אותו ידי חובה כי אפילו להתפלל בקול לא היה לו כוח. חשבתי שהכול נגמר. וזה. שהזקנה הכריעה את הרבי מקאליב. טוב, זה בסדר. הוא היה בן 96. מותר לו גם להיות סתם קשיש.

הוא בקושי יכול היה לזוז מרוב חולשה. התפילה התחילה, מישוה הקריא את המילים לידו כדי להוציא אותו ידי חובה, וחשבתי שהכול נגמר. זהו. הזקנה הכריעה את הרבי מקאליב